

JOGHISTÓRIA

• az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata •

I. Mátyás címerhasználat

4. oldal

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- A LEÁNYNEGYED INTÉZMÉNYTÖRTÉNETE
- A HATALMASKODÁS BŰNE A RENDI MAGYARORSZÁGON

[tdk hírek]

- GÖDÖLLŐN JÁRT A MÁJTI TDK CSAPATA

[jog és kultúra]

- TIZENKÉT DÜHÖS EMBER
- FÉLJ BÁTRAN

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Joó László Ádám: I. Mátyás címerhasználata.....	4
Kovács Ákos: A párbaj története Magyarországon a XIX. század második felétől a XX. század első feléig.....	7
Gera Anna: „Holtig vízen és kenyéren / Raboskodva bűnhődöl te” – Arcképek a márianosztrai női fegyházból	12
Zanócz Gréta: A leánynegyed intézménytörténete.....	17
Csiki Gergely: Néhány töredék az Állami Számvevőszék megalakulásáról és első elnökének kinevezéséről ..	21
Sall Zsófia: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának alakulása a 20. század elején	26
Vántus Bolgárka: A hatalmaskodás bűne a rendi Magyarországon	31
Kárász Marcell: Szabadságvesztés-büntetések a Csemegi-kódexben	36

[jog és kultúra]

Filmajánló • Tizenkét dühös ember.....	41
Könyvajánló • Félj bátran.....	42

[tdk hírek]

Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK	43
Sziládi Péter: Tanulj Németország legpatinásabb egyetemén, avagy Universitát Heidelberg - „Jövő 1386 óta”	44
Kovács Ákos: Gödöllőn járt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátorainak csapata	46

A címlapon Mátyás király régi ezer forintoson látható portréja található.

© Barkóczy Dávid, Kovács Ákos, Zanócz Gréta 2018
© A szerzők, 2018
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2018

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képešy Imre

Főszerkesztők:

Zanócz Gréta**Kovács Ákos****Barkóczy Dávid**

ROVATVEZETŐK

Barkóczy Dávid

(Alkotmány-és jogtörténet)

Kovács Ákos

(TDK hírek, Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

KORREKTÚRA

dr. Képešy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és
Jogtörténeti Tanszék
(Cím: 1053 Budapest,
Egyetem tér 1-3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2018. április 23.

Kedves Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntünk Titeket! Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár több mint két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány- illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményét publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

Az elmúlt években nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakulás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek és a kulturális tartalomnak is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban a **Alkotmány- és jogtörténet** rovatunkban a párbaj és a hatalmaskodás történetéről, a márianosztrai fegyházzól, a leánynegyedről, az Állami Számvevőszék megalakulásáról, Mátyás király címerhasználatáról, valamint a szabadságvesztés-büntetés Csemegi-kódex-beli szabályozásáról olvashattok. A **TDK hírek**ben többet tudhattok meg a Tudományos Diákkör mindennapi tevékenységéről és munkájáról, beszámolunk a TDK tagjainak gödöllői látogatásáról, valamint a TDK egyik demonstrátorának németországi Erasmus élményeiről és tapasztalatairól olvashattok. **Jog- és kultúra** rovatunkban végül egy-egy jogi vonatkozású filmet, illetve könyvet ajánlunk Nektek.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Zanócz Gréta
főszerkesztő

Kovács Ákos

Kovács Ákos
főszerkesztő

Barkóczy Dávid

Barkóczy Dávid
főszerkesztő

I. Mátyás király címerhasználat

Írta: JOÓ LÁSZLÓ ÁDÁM

Bevezetés

Az uralkodói címerek XII. században történt elterjedése a Magyar Királyságot is érintette. Árpád-házi királyaink idejében jelentek meg a ma is használt állami címerünkben tovább élő vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, valamint a kettős kereszt. Először Károly Róbert egyesítette arany lilomos családi címerét az Árpádokat (azaz a Magyar Királyságot) jelképező sávozott pajzssal, ami ettől kezdve az uralkodók címerhasználati felségjogának részévé vált. Ha egy-egy terület az uralmuk alá került, annak címerét felvették sajátjukba, hogy ezzel is kifejezzék birodalmuk nagyságát. Mindez a XIX. század végéig szokásjogi alapon létezett, hiszen nem találni jogszabályi rendelkezést, amely pontos leírást adott volna a király és/vagy az ország címeréről, vagy e felségjogot deklarálta volna. A címerek uralkodói pecséteken, pénzérméken, pajzsokon, krónikákban és művészeti alkotásokon jelentek meg.

Hunyadi Mátyás királlyá választásának 560. évfordulója alkalmából megfelelő alkalom kínálkozik arra, hogy bemutassam az igazságos király által használt címerek változatait birodalma területgyarapodásával összefüggésben, valamint ismertessem Arany János idevonatkozó versének részletét.

Mátyás címerének változatai

I. Mátyást 1458. január 24-én választották magyar királlyá, azonban koronázására csak hat évvel később kerülhetett sor (amikor az elzárókosított Szent Koronát kiváltották III. Frigyes német-római császártól). Uralkodásának harminckét évében összesen tizenhatféle pecsétet használt, ebből tizenhármát magyar királyként. A pecsétjein megjelenő címerek igen változatos képet mutatnak: első titkos pecsétje (amelyet bizalmas kancelláriai levelezéseihez használt) „egy szív-pajzssal ellátott négyelt kerek talpú

pajzsban a nyolc magyar pólyát, a hármashalomból kiemelkedő kettős keresztet, Dalmácia címerét, a Hunyadi-család oroszlánját¹ és hollóját ábrázolja”². A későbbiekben Szlavónia, Galícia (Gácsország), Lodoméria és Luxemburg címerei is társultak a fentiekhez különböző elrendezésekben.

1469. május 3-án a cseh katolikus rendek királyukká választották Hunyadi Mátyást, aki ténylegesen csak Morvaország, Lausitz és Szilézia felett gyakorolhatta hatalmát, hiszen az el nem foglalt országrészek uralkodója továbbra is a huszita Podjebrád György maradt.

1485-87-ben elfoglalta Bécset, valamint Karintia és Stájerország keleti részeit. Ekkor felvette az „Ausztia hercege” címet. Hódításaival párhuzamosan a cseh oroszlán, a morva és a sziléziai sas, a lausitzi tinó, valamint Ausztia vörös-ezüst pólyás³ címere is csatlakozott Mátyáséhoz. Az 1486-ból származó második cseh királyi titkos pecsétjébe, valamint cseh királyi és osztrák hercegi titkos pecsétjébe beépítette a meghódított területek címereit:

„Az óramutató járásával ellentétes irányban a kettős kereszt, a Hunyadi-család oroszlánja és hollója, s új címei képviselőiben Lausitz tinója, Morvaország és Szilézia sasa látható”. „Az első mezőben a hétszer vágott magyar címer, a másodikban a Hunyadiak oroszlánja, a harmadikban az osztrák pólya, a negyedikben a morva sas jelenik meg, a szív-pajzsban pedig a Hunyadi-család hollója foglal helyet”⁴

Arany János címerleírása

A költő a Bach-korszak elnyomása alatt szívesen választott témát művéhez történelmünk dicső lapjairól. Így született meg 1855-ben a Stanzák „Mátyás dalünnepe” eposzi kísérletből című költeménye⁵, amelynek egy részletében

gazdagon leírja a 370 évvel azelőtt elfoglalt Bécsbe bevonuló nagy király országainak címereit:

„Ott a négy ezüst csík szép vörös mezőben,
Látszik, hogy piros vér megáztatta bőven,
De a hét oroszlány nincsen immár közte
(Hét magyar vezérünk) mint egykor-időben.
Hanem ott az András érseki keresztje,
Jeruzsálemnél azt ő maga szerezte.
Mindez ábrázolva mesterül egy képen,
S Hunyadi hollója gyűrűvel középen.
Ott lebeg Csehország büszke oroszlánja,
Jóllehet mérgében a nyelvét is hányja;
Koronás fő három, mellyel bír a dalmát;
S a szomszéd horvátok egyszerű kockája.
Kardos kar jelenti Ráma birodalmát,
Vadkan feje s négy hold a szerbek uralmát;
Hármas koronával Gácsország dicsekszik,
A szerémi szarvas zöld fa tövéen fekszik
Hát ama nap és hold, a hét sziklavárral
S aranyos mezőben a turul madárral?
Te vagy az, te vagy az, gyöngy kis ország,
Erdély!
Aztán a bolgár föld a három agárral.
Azután Etelköz, melyet ősi kard-él
Szerze a Bog mellett, a szőke Szerednél;
Jő Kunország ebe, s a moldvai marha,
S Havas-el hollója, kis keresztjét tartva.”

Habár a művelt költő a teljesség igényével igyekezett minden Mátyás által uralt terület címerét megjeleníteni, a valóságban a király csak afentiek egy részét használta. Valószínűleg az uralkodó egyik oklevelében felsorolt címei⁶ szolgáltatták az alapot a szabatos leíráshoz.

Ezen kívül a tartalma némi magyarázatra és helyesbítésre szorul. A sávozott mezőkben kizárólag Imre és II. András királyok idején ábrázoltak oroszlánokat, és a számuk több esetben a héttől eltérő volt⁷. Nem lehet kizárni, hogy tényleg a hét honfoglaló törzsfőt jelképezték, azonban valószínűbbnek tűnik az oroszlán, mint felséges állat pajzsra emelése. A kettős kereszt biztosan nem „jeruzsálemi” II. András címerében jelent meg először, hiszen már édesapja, III. Béla

is használta azt (neveltetésének helyéről, a bizánci császári udvarból hozhatta magával)⁸.

Egyetlen fennmaradt címerében sem jelenik meg Ráma (Bosznia), Szerbia, a Szerémség, Erdély, Kunország, Moldva és „Havas-el” (Havaselve, Havasalföld) jelképe. Ezen területek rövid ideig vagy egyáltalán nem tartoztak Mátyás uralma alá, vagy a későbbi századokban alakult ki címerük (pl. Erdély esetében 1590-ben⁹). Korábbi királyaink vették fel e területek uralkodói címeit, és koronázásukkor esküt tettek megtartásukra vagy visszaszerzésükre¹⁰. Etelköz címeréről pedig hallgatnak a források, és megfoghatatlan, hogy e területet miért sorolta a költő Mátyás király birodalmához. Talán a historizáló magyar romantika hatása lehet, amely a dicső múltat még dicsőbben akarta ábrázolni, s az ősi földet is a haza részének tekintette.

Mátyás király címereinek egyéb megjelenései

Az uralkodói pecséteken kívül számos más megjelenési formája maradt fenn Mátyás címereinek. Világhírű Corvináinak címerei követték az aktuális címerábrázolásokat, így a birodalom terület-gyarapodását ezen könyvek által is végig lehet követni, ahogyan számos pénzérméje tanulmányozásával.

Thuróczy-féle címer

Heraldikai érdekességnek számít az 1488-ban megjelent Thuróczy-krónikában ábrázolt birodalmi címer, amely Mátyás és felesége, Aragóniai Beatrix címereit jeleníti meg a címergyűrűben az uralt országok jelképeivel. Egyáltalán nem volt szokásos, hogy az uralkodó címerébe beillesztették a felesége családi címerét is, azonban a királyné hatalma és befolyása

indokolhatta ezt a megoldást¹¹. Ráadásul máshol nem találkozunk ezzel a fantáziacímekkel, amely sosem állt hivatalos használatban, bár kétség kívül esztétikus.

„Az óramutató járásával ellentétes irányban haladva a 2. pajzsba az ezüst mezőben ágaskodó, lábában arany koronát tartó beszercei oroszlán, a 3. pajzs kék mezejébe a három, aranykoronás leopárdfej került. A negyedik pajzs arany mezejében az egyfejű fekete német sas, a következő kék pajzsában az egymás alá-fölé helyezett két arany korona (Galícia címere) látható. Ezt a hatodik pajzs vörös mezejében az osztrák ezüst pólya követi, majd a hetedik pajzs kék mezejében az ezüsttel és a vörössel kockázott morva sast, a nyolcadik pajzs vörös mezejében az arany luzsicei (lausitzi; a szerző) ökröt láthatjuk, s a kilencedik pajzs ezüsttel és kékkel sávozott vörös oroszlánja (Luxemburgi oroszlán?) zárja a címergyűrűt.”¹²

Mátyás hódításainak érdekes emlékei maradtak fenn a görlitzi és wroclawi városházák díszítő elemei között¹³. Az előbbi épület homlokzatán és az utóbbi mennyezetén a mai napig megtalálhatóak a király címerei, ami azt mutatja,

hogy a helyieknek nincsenek rossz emlékeik ottani uralkodásáról.

1490-ből származik bőrrel borított fa halotti pajzs, amelynek közepén a hétszer vágott mezőből, a cseh oroszlánból, a kettős keresztből, a három dalmát leopárdfejből és a Hunyadi-hollóból álló címere látható. A pajzs szélén még helyet kaptak Galícia és Morvaország címerei is¹⁴.

Összegzés

I. Mátyás király kettős (születésének ötszázhetvenötödik, királlyá választásának ötszázhatvanadik) évfordulója alkalmából igyekeztem bemutatni a címerhasználatának főbb jellemzőit, elsősorban az ehhez kapcsolódó felségjog alapján. Az idézett versből kitűnik, hogy milyen nagyszerű eredménye lehet a címertan és az irodalom összefonódásának. Arany János születésének nemrég aktuális kétszázadik évfordulója és a Mátyás-emlékév összekapcsolásaként, remélem, méltó emléket állítok mindkét kiemelkedő történelmi-irodalmi személynek.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ A fekete hollónál kevésbé ismert címerállatot Hunyadi János kapta beszercei grófi címével együtt V. László királytól 1453-ban.

² DR. KUMOROVITZ Bernát Lajos: Mátyás király pecsétjei. In: Turul (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye), 1932/1-4. 7.o.

³ „Ha a vágó vonalak száma páros, akkor minden második tagot pólyának nevezzük.” Forrás: ÁLDÁSY Antal: Címertan. Máriabesnyő-Gödöllő, 2008, Attraktor Kft. 29.o.

⁴ KUMOROVITZ 1932 i.m. 9-10. o.

⁵ ARANY János összes költeményei. Budapest, 1992, Unikornis Kiadó. I. kötet 226-229.o.

⁶ Például: (Nos, Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallitie, Lodomerie, Comanie et Bulgarie, necnon Slesie et Lucemburgensis dux marchioque Moravie et Lusatie etc. Forrás: MARTI Tibor: Oklevelek Aragóniai Beatrix hagyatékából. In: Történelmi Szemle, 2017/3. 502.o.

⁷ BERTÉNYI Iván: Új magyar címertan. Budapest, 1993, Maecenas Könyvkiadó. 67-70.o.

⁸ BERTÉNYI Iván: Magyar címertan. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 63-64.o.

⁹ DONÁSZY Ferenc: Erdély címere. In: Turul (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye), 1940/3-4. 88.o.

¹⁰ LASZLOVSKY József: A magyar címer története. Budapest, 1990, PYTHEAS Kiadói és Grafikai Szolgáltató Kft. 18.o.

¹¹ BERTÉNYI Iván: Címerváltozatok a középkori Magyarországon. In: Levéltári Közlemények, 1988/1. 39.o.

¹² BERTÉNYI 1988 i.m. 38.o.

¹³ WENZEL Gusztáv: I. Mátyás király címere a boroszlói és a görliczi városházakon. In: Archaeologiai Közlemények, 1861/2. 175-178.o.

¹⁴ ZOLNAY László: Mátyás király temetési pajzs. In: Budapest (a főváros folyóirata), 1978/1. 42-44.o.